

Code, Curie en Pathologie

Prof.dr. A.(Arno) F.A. Korsten, 24 december 2014

Minister Guusje ter Horst van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en staatssecretaris Ank Bijleveld maakten deel uit van het kabinet-Balkenende IV. Tijdens die regeerperiode hebben beide bewindspersonen een *Code voor Goed Openbaar Bestuur* afgekondigd. Deze code bevatte enige normen die overheidsbestuurders en besturen als geheel zouden moeten nastreven. Denk aan het tonen van openheid en integriteit; aan het goed onderhouden van contact met burgers; aan responsiviteit naar de samenleving; aan het nastreven van doelgerichtheid, effectiviteit en doelmatigheid; aan het nastreven van legitimiteit; aan transparantie; aan evalueren, leren en zelfreiniging.

In werkelijkheid is dit een beknopte code want wie afgaat op juridische denkwijzen, wetgeving, wetgevingsadviezen en jurisprudentie die komt veel meer normen tegen, zoals de wenselijkheid om proportioneel te handelen ('maak van een mug geen olifant'), om een solidariteitsprincipe toe te passen of rentmeesterschap zo te bevorderen dat aan volgende generaties burgers een 'goede' samenleving overgedragen wordt. Wie let op economische denkwijzen kan de encyclopedie van normen verder aanvullen. Wie kijkt naar het functioneren van de Nationale Ombudsman, de Algemene Rekenkamer, de Raad van State of het Planbureau voor de Leefbaarheid kan de stapel normen verder verhogen met beginselen voor behoorlijk behandeling van burgers, voor fatsoenlijke burgerparticipatie, voor duurzaamheid. En zo verder.

Er bestaan ook regels voor individuele professionals: geschreven en ongeschreven regels. Denk aan normen waar artsen ('vertrouwelijkheid', 'behoorlijkheid'), accountants, pastoors (biechtgeheim) of burgemeesters ('boven de partijen staan') zich moeten houden.

Dit soort normen zijn niet alleen een adagium. Ze zijn ook te gebruiken om de kwaliteit van het bestuur op meerdere momenten te beoordelen. Dat kan een overzicht opleveren van sterke punten, zwakke plekken of ziekten ('diseases'). In feite kan toepassing een op organisaties gerichte pathologie opleveren, een ziekteleer. Het uitgangspunt is hier dat een bewustzijn van de ziekte kan bijdragen aan de bestrijding of genezing. Het is natuurlijk de vraag of dit uitgangspunt volop stand houdt. Soms moet een arts 'snijden' ook al ziet de patiënt er de zin niet van of weet hij niet wat de ziekte echt impliceert.

In werkelijkheid is niet alleen een code voor alle overheidsorganisaties op te stellen of voor beroepsgroepen maar ook een voor *specifieke organisaties*, zoals voor accountantsbureaus, woningcorporaties of onderwijsorganisaties.

Een voorbeeld. De enquêtecommissie-Van Vliet stelde in 2014 op basis van het functioneren van corporaties als bij voorbeeld Vestia, Woonbron, St. Servatius en Rochdale vast dat de laatste tien jaar in de corporatiewereld sprake is geweest van te grote bestuurlijke risico's, soms van regelrecht beleidsfalen, en van het onverantwoord nemen van besluiten, die getuigen van onverantwoordelijk gedrag en gebrekkig moreel leiderschap. Deze commissie spreekt ook van gebrekkig intern en extern toezicht. Hieraan is dus ook een geheel van nastrevenswaardige normen te ontlenuen. De commissie heeft de corporaties ook beoordeeld vanuit normen.

Hoe staat het met grote kerkelijke organisaties? Kennen die lerend en zelfreinigend vermogen? Tijdens de jaarlijkse uitwisseling van Kerstgroeten met de medewerkers van de Curie, eind 2014, heeft Paus Franciscus een lijst van kwalen en 'ziekten' genoemd die hij in de Curie tegenkwam. De rede van de Paus was een zogenaamde *biechtspiegel* voor leden van de Curie bestaande uit vijftien 'mogelijke' kwalen waar zij extra gevoelig voor zijn.

Ten overstaan van de verzamelde leiders en medewerkers van de Vaticaanse Curiedepartementen sprak de paus over de houding en instelling van kardinalen, bisschoppen en pastores die de Kerk beschadigen. In totaal noemde hij vijftien 'ziekten'. Hij wil daarmee een *gewetensonderzoek* bewerkstelligen. De ziekten, waarover hij sprak en die hij ook benoemde, zijn weliswaar niet uitsluitend bij de Curie te vinden, het zijn 'verzoeken' die volgens hem alle christenen kunnen treffen. Het is 'natuurlijk een gevaar voor iedere christen en voor iedere curie, gemeenschap, congregatie, parochie en kerkelijke beweging'. De Curie is als een klein model van de wereldkerk, een *pars pro toto*.

De lijst werd ontvangen als 'een mokerslag'.¹ Dagbladen spraken van een keiharde Kersttoespraak.

De lijst van hoofdkwalen van het Vaticaan ziet er vrij vertaald en vrij geïnterpreteerd als volgt uit.

1. De ziekte om zich als onsterfelijk of onmisbaar te beschouwen.
2. Martalismo: de ziekte van het overdreven activisme.
3. De ziekte van de 'mentale en spirituele verstening'.
4. De ziekte van de excessieve planning.
5. De ziekte van de slechte coördinatie.
6. De ziekte van een 'spirituele Alzheimer'.
7. De ziekte van de rivaliteit en de ijdelheid.
8. De ziekte van de existentiële schizofrenie.
9. De ziekte van geruchten, roddel en achterklap.
10. De ziekte om je baas te vergoddelijken.
11. De ziekte van de onverschilligheid tegenover anderen.
12. De ziekte van een 'gezicht als bij een begrafenis'.
13. De ziekte van accumuleren, van het bijeen vergaren van materiële goederen.
14. De ziekte van de gesloten kringen.
15. De ziekte van werelds gewin, het exhibitionisme.

Toelichting

1. **De ziekte om zich als onsterfelijk of onmisbaar te beschouwen.** 'Een Curie die niet in staat is zelfkritiek uit te oefenen, die niet probeert te verbeteren, is een ziek lichaam', aldus paus Franciscus in zijn rede. 'Dit is de ziekte van hen, die zich in heersers veranderen en zich boven

¹ Bron: Vaticaan, Nu.nl, De Volkskrant, NRC Handelsblad, Die Zeit, De Standaard, Radio 1, BNR.

allen plaatsen en zich niet geroepen voelen tot dienst aan allen.’ Deze ziekte ontstaat vaak door de ‘pathologie van de macht’, het ‘complex, zich uitverkoren te voelen’, het narcisme.

2. *Martalismo: de ziekte van het overdreven activisme.* De paus noemt deze ziekte het ‘Marthalisme’, de ziekte van allen – zeker ook bij de Curie - die zich, zoals Martha, helemaal storten op het werken en onvermijdelijk daardoor ‘het beste’ vergeten: zich nederig aan de voeten van Jezus vleien. Mart(h)alisme is de ziekte van excessief werken, waardoor de mens onbereikbaar wordt voor anderen uit de gemeenschap.

3. *De ziekte van de ‘mentale en spirituele verstening’.* Dit is de ziekte van hen die de innerlijke rust, de levendigheid en de durf verloren hebben. Deze zieken verschuilen zich achter de Paus en worden tot ‘machines van de documenten’. Ze zijn niet meer in staat om hun gevoelens te uiten, om te lachen met de blijde mensen en te huilen met hen die verdriet hebben. Het ontbreekt hen aan relativering.

4. *De ziekte van de excessieve planning.* Het gaat hierbij om een ziekte van een ‘apostel’, die meent alles precies te hebben gepland en meent dat daardoor de zaken effectief voorwaarts gaan. In feite wordt deze mens tot een functionaris van het type boekhouder of belastingadviseur. Het is de wereld van planning, handelen en checken. Het is weliswaar goed om alles goed voor te bereiden, meent de Paus, maar men moet de vrijheid van geest niet uitbannen en soms ook kunnen afwijken van ene plan. Het blijven kaderen alsof de dingen altijd zijn als boekhouden, als debet en credit, is een valse bekering, meent de spreker.

5. *De ziekte van de slechte coördinatie.* Dit is de ziekte van niet willen samenwerken, van het eigen terrein willen beschermen en centraal stellen, of van regelrechte tegenwerking. Deze zieken hebben het gemeenschapsbesef, het goed samen werken, en het harmonische dat daarvan kan uitgaan verloren. Het resultaat kan zijn dat het orkest wel bij elkaar komt maar lawaai produceert in plaats van de betere klanken. Les: de leden van de katholieke gemeenschap moeten samenwerken als een orkest. Lees: bij de Curie moet beter worden samengewerkt.

6. *De ziekte van een ‘spirituele Alzheimer’.* De ‘geestelijke Alzheimer’ is een in zichzelf gekeerde priester die alleen bezig is met de eigen behoeften en dagelijkse zorgen. Hier heeft men te maken met een gevorderde neergang van de spirituele vaardigheden, waardoor deze staat de mens in grote mate hindert. Waarom? Omdat hij helemaal afhankelijk is geworden van zijn eigen ingebeelde denkbepelden, de eigen referentialiteit.

7. *De ziekte van de rivaliteit en de ijdelheid.* Deze ziekte ontstaat wanneer de uiterlijke schijn, de ‘kleuren van kleren en eretekenen’ het primaire doel van het leven worden. Dat is de ziekte die er toe leidt dat valsheid in het leven sluipt. Franciscus rekent hier ook het *quiëtisme* toe. Het quiëtisme een levensopvatting, die het als het hoogste goed beschouwt zich af te keren van het wereldse. Het gaat in het quiëtisme om een zo passief en zo begeerteloos mogelijke houding van rust tegenover de werkelijkheid. Het is een mystiek-contemplatief opgaan in het goddelijke. Paus Franciscus vindt dit gedrag te ver gaan. Quiëtisme kan tot een soort onverschilligheid leiden en heeft in extreme gevallen zelfvernietiging tot ideaal. Franciscus sprak in zijn rede van een vals ‘mysticisme’ en een vals ‘quietisme’. Nuchter, niet in uiterlijke schijn vervallen, tussen de mensen staan en ‘met beide benen op de grond blijven’ is beter, lijkt hij te willen zeggen.

8. **De ziekte van de existentiële schizofrenie.** Deze ziekte is voor paus Franciscus de ziekte van hen, die een gespleten dubbelleven leiden. Deze ziekte treft met name hen, die de pastorale dienst hebben verlaten, zich zijn gaan beperken tot het bureaucratische van de regels en zo het contact met de werkelijkheid, met de concrete mensen zijn verloren. Deze personen zijn een parallelwereld gaan zoeken, waarbij ze alles terzijde schuiven wat ze anderen streng hebben geleerd. Zij voeren dan een geheim leven en vaak ook nog eens een liederlijk leven.

9. **De ziekte van geruchten, roddel en achterklap.** Deze ziekte maakt van mensen door geruchtvorming onkruid, althans in de beeldvorming. In veel gevallen worden de priesters die hieraan leiden 'koelbloedige moordenaars' van de goede faam van medebroeders en collega's. Het gaat hier om de ziekte van laffe mensen, die het aan moed ontbreekt direct met iemand te spreken, en het daarom achter de rug om doen. De paus roept op: 'behoed u voor het terrorisme van de achterklap'.

10. **De ziekte om je baas te vergoddelijken.** Deze ziekte is een ziekte van hen die hun bazen het hof maken. Zij worden het slachtoffer van carrièremakerij en opportunisme. Deze mensen beleven hun dienstwerk alleen maar met het doel er voordeel aan te ontlenen, geïnspireerd door 'het eigen fatale egoïsme'. Deze ziekte kan echter ook de bazen zelf treffen, wanneer zij 'hun medewerkers het hof maken, om daarmee hun onderwerping, trouw en psychologische afhankelijkheid te verlangen. Echter het eindresultaat is één en al achterdocht.' Opnieuw is hier sprake van een aanklacht.

11. **De ziekte van de onverschilligheid tegenover anderen.** Dit is een ziekte, waarbij men alleen aan zichzelf denkt en de oprechtheid en warmte van de intermenselijke betrekkingen verliest. Deze ziekte voert op het oog naar aanvankelijke schranderheid en ijver. De schaduwkant is echter – aldus Franciscus - dat men vreugde ondervindt, wanneer men ziet dat een ander valt, in plaats van deze te helpen op te staan. Het is de ziekte van 'het laten gebeuren' in plaats van in te grijpen.

12. **De ziekte van een 'gezicht als bij een begrafenis'.** Het gaat daarbij om een ziekte van hen, die menen dat het voldoende is om met een bedroefd gezicht anderen streng aan te kijken, met rigiditeit en arrogantie. In werkelijkheid echter 'zijn deze theatrale strengheid en dit steriel pessimisme vaak symptomen van de angst en het ontbreken van eigenwaarde'. De apostel moet zich juist inzetten vriendelijke, opgelucht, enthousiast en blij te zijn en dit aan anderen door te geven. Paus Franciscus roept ertoe op ook zelfspot en humor te hebben. 'Hoe weldadig is het een dosis gezonde humor te hebben!' Conclusie: schep vreugde in het leven.

13. **De ziekte van accumuleren, van het bijeen vergaren van materiële goederen.** Het is de ziekte van een apostel, die probeert een existentiële leegte in zijn hart te vullen, door het opeenhopen van materiële goederen, 'niet omdat het noodzakelijk is, maar alleen om zich zeker te voelen'.

14. **De ziekte van de gesloten kringen.** Deze ziekte van clanvorming doet zich voor wanneer men zich meer tot een (sub)groepje voelt behoren dan tot de christelijke gemeenschap. Op den duur wordt dit tot een kankergezwell en verstart het de leden. Leden van gesloten kringen zijn gevaarlijk als ze ook andere ziekten hebben.

15. **De ziekte van werelds gewin, het exhibitionisme.** Deze laatste ziekte betreft de apostel die zijn dienst omzet in macht en zijn macht in goederen en nog meer macht wil bereiken. Het is deze ziekte die erop uit is onverzadigbare hoeveelheid macht op te bouwen en daarbij in staat zijn anderen in diskrediet te brengen, 'zelfs in kranten en tijdschriften'. 'Dit natuurlijk om te tonen, dat zij slimmer zijn dan anderen.' Deze ziekte is heel slecht omdat het de mensen ertoe brengt om ieder middel te rechtvaardigen om het doel te bereiken, 'vaak in naam van rechtvaardigheid en transparantie'.

Enkele conclusies

In de dagbladen werd deze opsomming van vijftien ziekten beschouwd als het hekelen van de verziende sfeer in het Vaticaan (NRC Handelsblad, 23 dec. 2014). De Volkskrant stelt: 'Vaticaan heeft vele kwalen' (23 dec. 2014). Sarah Venema van datzelfde dagblad schrijft op 23 december: 'In een ongekend bittere Kersttoespraak heeft Paus Franciscus maandag zijn kardinalen de mantel uitgeveegd. Sommige medewerkers worden blootgesteld aan ziekten als "spirituele Alzheimer", "mentale verstening" en "existentiële schizofrenie". Sommige hypocriete kardinalen gaan volgens de Paus zo op in hun bureaucratische taak dat ze het contact met de werkelijkheid verliezen.' Anderen roddelen en maken hun collega's zwart om de voorpagina's van kranten te halen. En er worden machtsspelletjes gespeeld. Men weigert hier en daar samen te werken en verwerft links en rechts in de wereld gunsten door sommen geld te verstrekken.

Dat er veel niet in de haak was, werd enkele jaren terug al bekend toen de butler van Paus Benedictus XVI stapels documenten naar buiten bracht en de inhoud daarvan bekend werd bij Italiaanse journalisten. Benedictus liet al problemen bij de Romeinse Curie in kaart brengen. Het geheime onderzoeksdocument kwam in het bezit van Paus Franciscus. En die deed daar dus iets mee, onder meer in de Kersttoespraak. De genoemde ziekten brengen schade tot aan de Rooms-Katholieke Kerk. Ze schaden de dienstverlening aan God, volgens de Paus.

Literatuur

Commissie-Van Vliet, *Ver van huis*, Den Haag, 2014.

Hogwood, B.W. & B.G. Peters, *The Pathology of Public Policy*, Clarendon Press, Oxford, 1985.

Korsten, A.F.A., *Tien geboden' voor burgemeesters*, Boom Lemma, Den Haag, 2012.

1. De ziekte om zich als onsterfelijk of onmisbaar te beschouwen.
2. Martalismo: de ziekte van het overdreven activisme.
3. De ziekte van de 'mentale en spirituele verstening'.
4. De ziekte van de excessieve planning.
5. De ziekte van de slechte coördinatie.
6. De ziekte van een 'spirituele Alzheimer'.

7. De ziekte van de rivaliteit en de ijdelheid.
8. De ziekte van de existentiële schizofrenie.
9. De ziekte van geruchten, roddel en achterklap.
10. De ziekte om je baas te vergoddelijken.
11. De ziekte van de onverschilligheid tegenover anderen.
12. De ziekte van een 'gezicht als bij een begrafenis'.
13. De ziekte van accumuleren, van het bijeen vergaren van materiële goederen.
14. De ziekte van de gesloten kringen.
15. De ziekte van werelds gewin, het exhibitionisme.